

Могући облици неоружаног угрожавања Савезне Републике Југославије

УДК 327.8(497.1)

„Оно што је стварно важно јесте име које
успеш да наденеш чињеницама, а не чиње-
нице саме.“

(Коенов закон)

Александар Савић, пуковник

Вероватно је излишна запитаност да ли СР Југославија убудуће може бити изложена (само) неоружаној или (само) оружаном агресији. Неоружана агресија увек претходи оружаном агресији и њен је нераздвојни пратилац. Неоружана агресија према СРЈ је већ на делу, њен континуитет није споран, само се интензитет и модалитети притисака, према ситуацији и потребама моћника – агресора мењају. Последице таквог деловања су разорне: тзв. бела куга, „одлив мозга“ и сличне негативне појаве и тенденције, систематски и дугорочно, без убијања, утичу на квантитет и квалитет демографског потенцијала СРЈ, а сиромашење земље, низак друштвени производ и технолошко заостајање, и без оружаних сукоба и разарања, слабе њене одбрамбене потенцијале.

У чланку су обрађени неки облици неоружаног угрожавања безбедности СРЈ: 1) Обавештајно-субверзивно деловање; 2) Психолошко-пропагандно обликовање јавног мњења; 3) Политички притисци – интернационализација унутрашњих питања и „превентивна“ дипломатија, и 4) Економске санкције. Указано је да се обрадом само тих облика не могу обухватити сви аспекти и чињенице који су неопходни за потпуно дефинисање целине и садржаја појаве неоружаног угрожавања СРЈ, али се у оквиру (и на основу) њих на довољно поуздан начин може говорити о појави неоружане агресије на СРЈ и потреби за организовањем ефикасне одбране.

Савремени међународни односи („најновији нови светски поредак“), њихова основна својства и последице које производе, предмет су бројних и различитих теоријско-научних елаборација и политичко-практичних схватања и понашања. Ипак, извесно је да, посматрано из перспективе малих држава, постоји мање-више јединствено становиште да се на међународној сцени све више обликује модификовани систем потчињавања применом разноврсних облика неоружане агресије и „легализованог“ међународног интервенционизма.

Политичка, економска и војна ситуација у СРЈ и њеном окружењу указује на чињеницу да се о облицима неоружаног угрожавања СРЈ може говорити и као актуелним и реалним, а не само као о могућим. Јер, СРЈ је већ дуже време изложена агресији по моделу сукоба ниског интензитета, и према њој су примењени скоро сви облици силе и притисака. Кризом (изазваном) на Косову и Метохији отпочео је „нови круг“ притисака и уцена тзв. међународне заједнице.

Циљ тих притисака, иза којих, без обзира на формалног носиоца, стоји најмоћнија сила савременог света¹ и њен интерес, јесте „инсталирање послушне власти“ у СРЈ, и даље уситњавање и мрвљење њеног простора, одвајањем Србије и Црне Горе и територијалним сакаћењем Србије.

Комплекс облика неоружаног угрожавања СРЈ је вишеслачан и подразумева различите сфере деловања: политичко-дипломатску, економску, психолошко-пропагандну, информативну, културолошку, обавештајну, субверзивну, психотронску, војну и др. Ти се притисци, као вишеслојни и координирани, примењују у различитим областима друштвеног живота. Пример санкција које су УН својевремено завеле према СРЈ о томе јасно говори: то је био комплекс мера примарно политичке и економске природе, који је своје реперкусије имао и на људске делатности, као што су наука, култура и спорт, и које би етички посматрано, морале бити изван визуре и домаћаја таквих мера.

Из теоријских, али и практичних методолошких разлога, у оквиру овог текста, посебно ће бити анализирани само неки од облика неоружаног угрожавања СР Југославије. Треба, наравно, имати у виду да се обрадом одабраних облика не могу обухватити сви елементи и чињенице који су неопходни за потпуно дефинисање целине и садржаја појаве неоружаног угрожавања СРЈ, али се у оквиру (и на основу) њих на довољно поуздан начин може говорити о појави неоружане агресије на СРЈ и потреби за организовање ефикасне одбране.

Обавештајно-субверзивно деловање

Спровођење обавештајне делатности се *de facto* сматра легитимним одбрамбеним правом државе, које је, на посредан начин, дозвољено и Повељом УН у делу који се односи на рат, одбрану и безбедност држава. Међутим, поједине државе ову могућност користе да, под привидом сопствене одбране, а стварно ради остварења својих хегемонистичких интереса, агресивно обавештајно-субверзивно делују према другим државама у свом окружењу или широм света. У том смислу, обавештајне службе се сматрају главним снагама за „извођење специјалних и тајних политичких операција“. Типичан пример за то је реализација стратегије сукоба ниског интензитета САД.

¹ О тајним и полутајним организацијама као стварним центрима моћи који „из сенке“ управљају светским пословима детаљније видети: Смиља Аврамов, *Трилатерална комисија*, Идиј, Ветерник, 1998.

Угрожавање СРЈ различитим облицима неоружане агресије реализује се непрестано, од момента њеног стварања до данас и нема индикатора да ће та тиха, подривачка делатност у догледно време престати. Напротив, треба очекивати да ће се те активности наставити, а, као и до сада, обавештајно-субверзивно деловање ће бити *spiritus movens* свих таквих настојања. Јер, уопште посматрано, „правовремено прибављање државном руководству земље – интервента података о земљи – жртви... незамисливо је без ваљане обавештајне делатности, а њен врхунац је предвиђање развоја догађаја у земљи – жртви, посебно управљање тим догађајима према политици властите земље“.²

Обавештајна делатност обухвата низ послова: планирање, прикупљање, проверавање, обраду и достављање обавештајних података на коришћење.³ То је непрекидан и свеобухватан процес, са израженим тежиштем и приоритетима. Чини га комплекс планских и организованих мера и активности које предузимају обавештајне службе и други носиоци ради стварања увида у стање, могућности и намере објеката обавештајног интересовања (државе, њихове оружане снаге, други одбрамбени потенцијали и др.), коришћења прибављених података за унапређење сопствене ефикасности и за припрему и извођење „неконвенционалних дејстава“ и „специјалних операција“, односно, у конкретном случају, за успешније планирање и спровођење осталих облика и садржаја неоружаног (и евентуално, оружаног) угрожавања СРЈ. У складу са тим претпоставкама „обавештајна делатност се не може посматрати одвојено од политике, она треба да омогући влади да према противнику води спољну политику на граници између дипломатских оквира и отворене интервенције“.⁴

Субверзија, односно субверзивно деловање, у самој је природи обавештајне делатности. У појму „субверзија“⁵ садржан је и циљ обавештајног деловања према СРЈ, који се, логично, дедукује из општег циља неоружане агресије, а увек усклађује са реалним могућностима и могућим методама обавештајног рада. Субверзивну делатност „синхронизовано предузимају обавештајно-безбедносне организације... и други носиоци једне државе против друге државе, покрета или властите државе. То се постиже на разне начине: пружањем савета и услуга, слањем агената, тајним финансирањем појединих субјеката, ширењем лажних вести, извођењем терористичких акција, компромитовањем значајних личности, итд.“.⁶

² Милан Мијалковски, *Обавештајна делатност у остваривању доминације у међународним односима*, Војно дело бр. 4-5/95, Београд, стр. 76.

³ Специфичан прилаз обавештајном „радном циклусу“ види у: Милан В. Петковић, *Тајни ратници*, Тетра ГМ, Београд, 1996. године, стр. 21-22.

⁴ *Исто*, стр. 79.

⁵ Субверзија (фр.) јесте организована подривачка делатност из иностранства против политичког и друштвеног уређења неке државе и њених политичких, друштвених, економских или правних установа. Забрањена је правилима међународног права (*Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981. године, стр. 594).

⁶ Милан Мијалковски, *исто*, стр. 77.

Главни носиоци обавештајне делатности против СРЈ су обавештајне службе држава које у окружењу и на територији СРЈ имају своје интересе, а сматрају се довољно моћним да те интересе и реализују. Обавештајне службе ⁷ тих земаља су бројне, са развијеном агентурном мрежом и јаким аналитичким тимовима. По правилу, располажу великим финансијским средствима и одговарајућом техничко-технолошком и информатичком подршком.⁸ У обавештајној делатности учествују, или је чак непосредно организују, дипломатски и војно-конзуларни представници, а рат на просторима претходне Југославије је показао да су припадници страних обавештајних служби били укључени и у састав разних међународних и хуманитарних организација. Не треба сумњати да је оспособљеност за обавештајни рад један од битних критеријума при избору чланова таквих организација, а, сасвим извесно, и при избору чланова Верификационе мисије ОЕБС на Косову и Метохији, тај критеријум није изостао.

Прикупљање, односно прибављање података, као кључни део комплекса обавештајних послова, начелно се реализује следећим методама: легалним (метод без ризика) и илегалним (ризици метод). Избор метода је у непосредној вези са односом према земљи – жртви, а у оквиру ње са карактером и могућношћу приступа конкретном објекту обавештајног интересовања. Легалним се сматра метод анализе садржаја отворених информација, метод опсервације (осматрањем из ваздушног простора и прислушкивањем) може се сматрати делом легалним, а делом илегалним – нискоризичним, а илегални – ризични метод је прибављање обавештајних информација путем агентуре.⁹

Удео легалних метода у обавештајном деловању према СРЈ није занемарљив, а њихова примена олакшана је чињеницом да због своје међународноправне заснованости представља уобичајени начин „комуницирања“ међу земаљама. Овај метод се, иначе, тежишно заснива на претпоставци о недовољној безбедносној дисциплини релевантних политичких и других представника земље која се обавештајно истражује, праћењу јавних публикација, телевизијских и радио-емисија и мукотрпном слагању у мозаик различитих парцијалних, на први поглед не нарочито битних, информација о објекту обавештајног интересовања.

Прибављање података о СРЈ осматрањем из ваздушног простора (коришћењем посебно опремљених авиона, хеликоптера и беспилотних летелица) и путем сателита интензивно се спроводи још од почетка југословенске кризе. Актуелном осматрачком мисијом изнад Косова и Метохије (операција „Орлово око“), која је званично уведена ради

⁷ Обавештајна служба је специфична организација државе, која има задатак да прикупља, изучава, обрађује и користи обавештајне податке о другим државама, и да реализује друге делатности субверзивне (подривачке) природе. (Према дефиницији у: *Војна енциклопедија*, друго издање, ВИЗ, Београд, 1975. година, књига 6, стр. 215).

⁸ Детаљно види: Милан В. Петковић, *исто*, стр. 16–17.

⁹ Аутори различито виде удео информација обавештајног карактера добијених илегалним, тајним методом у односу на укупну масу информација: обично 20 до 30 одсто.

контроле поштовања Резолуције 1199 СБ УН, ови послови су само интензивирани и, у извесној мери, легализовани. Слично је и са прислушкивањем радио, радио-релејних, телефонских и других веза, с тим што се, у овом случају, дисциплинованим коришћењем веза могу битно осујетити намере носилаца обавештајне делатности према нашој земљи.

Познато је да обавештајне службе настоје да се инфилтрирају у највише органе државне власти, релевантних политичких странака, у научне и културне институције, у средства информисања (нарочито телевизију, радио, штампу),¹⁰ а у деликатније послове спадају настојања да се продре у војну и обавештајну структуру.¹¹ Тако конципираном делатношћу обавештајне службе настоје да искористе своје легалне државне и друге политичке органе и организације, економске, трговинске, научно-образовне и културне установе и институције како би, „у процесима сарадње“, прикупиле податке из свих сфера живота, а посебно оне које су значајне за процену политичког расположења и социјалног стања преовлађујуће масе становништва или одређених „циљних група“ у земљи и за процену њене политичке, економске и војне стабилности и моћи. У тим процесима, у којима није јасно уочљива разлика између легалног и илегалног, настоје да створе основу за реализацију једног врло значајног аспекта илегалног обавештајног рада – стварање агентуре, посебно у органима и институцијама СРЈ, посредством које покушавају да утичу или чак и усмеравају збивања у СР Југославији. Две чињенице су пресудне за агентурну делатност: прво, да се ни најсавременијом техником која се користи за прибављање података „не могу открити воља, намере и планови“ противника и, друго, извођење евентуалних „специјалних операција“ на територији земље – жртве није могуће без ослонаца на сараднике у њој самој.

Процес стварања агентуре и јачање њених позиција у земљи – жртви захтева плански, упоран и високопрофесионалан рад. Извршни органи страних обавештајних служби (обавештајни центри, потцентри, пунктови и самостални оперативци) проналазе, врбују и припремају поједине грађане СРЈ за обавештајни рад против сопствене земље. Придобиају се на основу политичког или верског убеђења, националне припадности, затим уценама и новцем, који је или примарни или секундарни мотив (пратилац) ангажовања.

¹⁰ Када су потпредседници Владе Србије јавности представили документ ЦИА о планираној финансијској подршци појединим политичким странкама и средствима јавног информисања у Србији, део „наше“ јавности није полемисао са истинитошћу тих навода, није упутио ни реч протеста против мешања САД у унутрашње ствари наше земље већ је инсистирао на томе да тај докуменат није тајна, него да је јавно публикован!

¹¹ Чињеница је да је у време распада претходне Југославије обавештајним службама „заинтересованих“ страних држава тај продор био знатно олакшан објективно вишенационалном структуром државног и војног апарата. У последње време, због бојкота сопствене државе, број припадника националних мањина, нарочито Шиптара и муслимана, у државним службама, Војсци Југославије и МУП, драстично је смањен, што „менторима“ сепаратиста знатно отежава обавештајни продор.

Зависно од циљева земље – интервента, дефинисаног начина и задатог времена за његово остварење, настоји се оформити агентура од грађана различите социјалне и образовне структуре и из различитих области друштвеног живота. При томе је основни циљ створити „агентуру од утицаја“. „Агенти од утицаја“ су, по правилу, личности из политичког, економског или културног естаблишмента, а њихови задаци су да, зависно од личне позиције и околности, делују деструктивно у врло важним областима друштвеног и политичког живота: при јавним расправама о важним друштвеним и државним питањима, при заузимању битних политичких ставова, при доношењу системских решења, законске и подзаконске регулативе и сл.

У новије време спорадично се јавља један нови појам за стару појаву. Наиме, тзв. „корисни идиоти“ се не би могли сврстати у класичну агентуру, а сами су, најчешће, далеко и од помисли да раде послове за „страног наручиоца“. Међутим, овде се ради о још једном од суптилних начина „избора“ кадра који се, у одређеним околностима и фазама, припрема за „самостално деловање“. Будућем „свом човеку“ намећу се сопствени ставови и мишљења, тако да их он доживљава као своје и настоји му се обезбедити позиција за наступ и промовисање „сопствених“ идеја.

Носиоци обавештајне делатности против СРЈ врбују и друге агенте за прикупљање података, психолошко-пропагандно деловање, извршење саботажа и терористичких аката. Овакав „спектар“ делатности проистиче из самог карактера обавештајних служби, наглашава субверзивни карактер обавештајног деловања и његову тесну повезаност са другим облицима неоружаног (и оружаног) угрожавања, пре свега у сфери политичких притисака, информативног рата и психолошко-пропагандног деловања.

Актуелна ситуација на Косову и Метохији потврђује те ставове. Финансијска помоћ, наоружавање, обука и војно организовање шиптарских сепаратиста теку под будним надзором западних и других обавештајних служби.¹² На северу Албаније, у рејонима градова Кукс и Бајрам Цури, налазе се терористичке базе у којима се, под надзором страних војних инструктора, обучава више хиљада терориста. Покушаји продора терориста из тих база на Косово и Метохију (Војска Југославије успешно је спречила најмасовније покушаје: 24. априла, 16/17. јула и 14. децембра 1998. године), који се могу третирати само као агресија на СРЈ са територије Албаније, не наилазе на осуду светске јавности. Чак, организације колективне и регионалне безбедности и најмоћније државе Запада не упућују ни реч озбиљнијег прекора Албанији. Те и сличне систематски спровођене субверзивне делатности усмерене су на стварање ситуације која се светској јавности може приказати као „праведна борба за опстанак и људска права“, давање сепаратистичкој,

¹² У Координационо-верификационом центру операције „Орлово око“ („Eagle Eye“) у Куманову, налази се око 140 обавештајних стручњака из САД и земаља западне Европе.

тив. ОВК, статуса „стране у сукобу“, подизање интензитета конфликта до нивоа стања „које СРЈ не може контролисати“, наметање политичког („мировног“) споразума и, наравно, довођење снага НАТО на Косово и Метохију као „гаранта споразума и очувања мира“. При томе се подразумева да би НАТО настојао да „чистих руку“, без испалењеног метка, практично окупира део суверене територије СРЈ.

У складу са таквим опредељењима и актуелна обавештајна операција према СРЈ, у низу „нератних операција“, представљала је први корак и пратилац је свих даљих облика неоружаног и оружаног угрожавања СРЈ. Обавештајна операција планира се детаљно, уз учешће највишег државног и војног руководства земље – интервента, а реализује усклађеним активностима цивилних и војних обавештајних служби. Разрађује се на основу обавештајних студија,¹³ у којима „се непрекидно ажурирају подаци о готово свим сферама државе и друштва – политици, економији, војсци, науци, култури, историји, обичајима, те досијеи о најзначајнијим државним, војним и партијским личностима“.¹⁴

Сматра се да према СРЈ у овом тренутку обавештајно-субверзивно делују обавештајне службе тридесетак држава,¹⁵ а ниво њихове активности, односно агресивности, зависи од развоја ситуације, пре свега на унутрашњем плану. У новије време се све чешће крши основни принцип обавештајног рада, који подразумева да обавештајна служба објективно информише доносиоца одлуке о објекту истраживања. Наиме, поједине обавештајне службе су „државе у држави“, отуђени центри моћи, који усмеравају акције своје владе,¹⁶ или је од надлежних обавештајној служби наложено какав „извештај“ се очекује, што има посебан значај уколико се на основу њега доноси став релевантне организације колективне или регионалне безбедности.¹⁷

У сваком случају, посматрано са аспекта ових чињеница, перспективе за мале земље нису повољне. Али, у свету у коме је интерес и политички прагматизам толико доминантан над правдом и правом, другачије тенденције тешко се могу очекивати. Ослањање само на праведност и принципе међународног права неће бити адекватан одбрамбени одговор. Извесно је да ни ефикасно контраобавештајно деловање, само по себи, иако неопходно, неће моћи да отклони све опасности које

¹³ Обавештајне службе земље (земаља) – интервента воде их за сваки регион света и за сваку земљу појединачно.

¹⁴ Детаљно види: Коста Догу, *Операције новог светског поретка – маскирање правих намера*, Војска бр. 302, Београд, стр. 36.

¹⁵ Обавештајне службе се најчешће ангажују за потребе своје државе, али и за потребе наднационалних организација, као што је нпр. НАТО, који често усклађује њихове напоре и, на тај начин, битно повећава могућности обавештајног продора.

¹⁶ ЦИА је више пута помињана у контексту „операција које су биле изван контроле“ државне администрације САД.

¹⁷ Рад и извештаји Инспекције УН (под непосредном контролом САД) за истраживање и контролу недозвољеног наоружања Ирака, креирање „догађаја“ и извештаја о кризи на простору претходне Југославије и актуелни „извештаји“ Верификационе мисије ОЕБС на Косову и Метохији чита су илустрација оваквих настојања.

из таквог угрожавања проистичу. Спремност свих државних и друштвених структура за свестрано супротстављање овако перфидним и безочним начинима угрожавања безбедности неопходност је времена у којем живимо и услов опстанка државе.

Психолошко-пропагандно обликовање јавног миљења

Савремена теорија и пракса ратовања (ратне вештине) више се не може замислити без разматрања активности усмерених на психу човека – појединца, етничких група и људских заједница, најчешће у оквиру прецизно одређене државе – објекта дејства. Те активности се, зависно од преовлађујућих начина деловања, третирају као психолошки рат,¹⁸ психолошко-пропагандна дејства, психолошке операције, психотронске операције, информативно деловање или информативни рат, или неокортикални рат и др.

С обзиром на циљ деловања – дејстава, психолошки рат је, очито, општи амбијент у којем се наведене активности (дејства, операције, рат) дешавају. Јер, психолошки рат представља скуп организованих мера и поступака које једна или више држава предузимају према становништву и оружаним снагама друге земље, како би утицале на свест, мишљење, схватање, осећања и понашање људи у миру и рату и тиме допринеле реализовању политичких, војних и других циљева.¹⁹

Уобичајена синтагма „психолошко-пропагандна дејства“ вероватно је утемељена како би се истовремено исказала тесна повезаност психолошких дејстава као целине и пропаганде као једног од кључних метода, односно дела таквих дејстава – ратовања. Пропаганда²⁰ је, дакле, део психолошког рата, а психолошки рат је саставни део сваког ратовања. Из тога логично следи да је пропаганда, односно психолошко-пропагандна делатност, неминовни и све значајнији пратилац ратовања у свим његовим димензијама.

Пропаганда (лат. propaganda – ширење утицаја) јесте организована делатност у ширењу идеолошких, политичких, научних привредних, религиозних и других идеја, мишљења, знања и ставова.²¹ То је систематизован покушај манипулисања људским веровањима, ставовима, или акцијама, који се, применом различитих средстава, планира и усмерава тако да искористи неке од основних психолошких чинилаца који

¹⁸ Непрецизно је преведена синтагма „psychological warfare“ – психологијско ратовање, као „психолошки рат“. У овом тексту биће ипак коришћен уобичајени појам – „психолошки рат“.

¹⁹ Према: *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981. године, стр. 478. У америчким војним приручницима, на пример, психолошки рат је дефинисан као „планско коришћење пропаганде“ и „експлоатација других активности“.

²⁰ Пропаганда је добила име по имену организације „Congregatio de Propaganda Fide“, коју су основали римски католички кардинали 1622. године ради мисионарског рада (пропагирања католичанства) широм света. Екстремни облици такве пропаганде познати су као „језуитизам“. Мало је познато, међутим, да је стара Атина водила панхеленску пропаганду, коришћењем, за своје противнике, термина „варварин“, супротно термину „Хелен“.

²¹ *Војни лексикон*, исто, стр. 456.

одређују понашање људи у различитим ситуацијама: перцепцију (опажање), мотивацију (или жеље, аспирације), стрес (фрустрација, конфликт, притисак) и ставове.²² У амбијенту психолошког рата битне карактеристике пропаганде су њена агресивност и деструктивност.

Генерално посматрано, психолошко-пропагандна дејства усмерена су ка постизању политичког циља. Она често имају обележја грубог мешања у унутрашњу политику земље – објекта дејства, а њихов садржај или нераздвојни пратилац су обмањивања, дезинформације, шпијунажа, тероризам, економски притисци, демонстрација силе, разне парасихолошке активности, злоупотребе средстава јавног информисања и др. Психолошко-пропагандна дејства се, у оквиру стратегије сукоба ниског интензитета (или специјалног рата), сматрају релативно самосталним обликом дејстава, али, истовремено, „све остале активности специјалног рата садрже и намеру изазивања одређених психолошко-пропагандних ефеката“.²³ Обично се реализују у оквиру психолошке операције која подразумева планску и организовану активност пропаганде и психолошких акција у миру и рату, усмерену ка спољном непријатељу, пријатељима и сопственој јавности, како би се утицало на ставове и понашања ради постизања националних политичких и војних циљева.²⁴ За реализацију психолошке операције одговорни су стручни органи владе земље – интервента, а најчешће министарства одбране, иностраних послова и информисања. У непосредној реализацији учествују владине организације, владине агенције за информативне делатности (нпр. у САД – чувена USIA), различите друге институције, као што су тзв. „невладине организације“, затим агенције, тзв. „слободни медији“, верске секте и други, мање или више, специјализовани органи, организације и појединци.²⁵ При томе се користе различите методе помоћу којих се испољава утицај на емоције, ставове, систем вредности аудиторијума, намеће сопствени систем вредности и утиче на modele понашања аудиторијума.

Јавно мњење обликује се различитим притисцима у различитим сферама: политичкој, идеолошкој, националној, етничкој, верској, економској, војној, културној, спортској и др. Увек је интересно оријентисано, а његови носиоци настоје да при томе искористе моћну медијску машинерију, којом, по правилу, располажу. Психолошко-пропагандне

²² Интересантно је да наша земља и народ трпе притиске, овако разрађене и усмерене, већ годинама, а остаје утисак да се у јавности СРЈ сматра да је неморално да она примењује такве мере, чак и према носиоцима њеног угрожавања. Објашњење за то, ако је ова теза тачна, можда се налази у специфичном карактеру православља.

²³ Д. Вилић, Б. Тодоровић, *Разбијање Југославије 1990–1992*. ДИК Књижевне новине, Београд, 1995, стр. 165.

²⁴ *Приручник КоВ САД, FM 33-1* из 1987. године („Психолошке операције“).

²⁵ Шинтарске сепаратистичке политичке партије су ангажовале, по угледу на Хрватску и муслиманско руководство БиХ, специјализовану (америчку) агенцију за односе са јавношћу „Рудер Фин“. Значајну помоћ у медијској промоцији њихових интереса пружа им удружење Албанаца и Американаца албанског порекла NAAC – National Albanian-American Council (према П. Кнежевић, *Оркестрирана кампања*, Војска, бр. 342).

кампане, вођене путем медија, имају пресудну улогу у препарирању светског јавног мњења. Успешност утицаја, пак, непосредно зависи од чинилаца који обликују односе у међународном комуницирању: од моћи, у кључним облицима њеног испољавања, поседовања снажних медијских предузећа и технолошке опремљености која омогућава пренос порука широм светског комуникацијског простора. Логична последица тога су тзв. регулативна моћ и моћ утицаја на прихватање „сарадње“ испод државног нивоа,²⁶ које даље повећавају успешност утицаја и смањују мисаони, психолошки и практично-делатни простор за пружање делотворног отпора. У тим оквирима, психолошко-пропагандно обликовање јавног мњења се, најчешће, реализује различитим „доктринама манипулације“, помоћу којих се настоји да се створи тачно одређена представа о неком питању – проблему: у јавности земље жртве, у сопственој јавности и јавности савезника, као и у неутралној светској јавности.²⁷ Овакав „образац“ се примењује и у актуелним настојањима светских центара моћи да питање унутрашњег устројства СРЈ и, посебно, Косова и Метохије „реше“ у складу са својим интересима.

Према СРЈ се већ дуже време и континуално, с обзиром на циљеве креатора новог светског поретка, предузимају комплексна психолошко-пропагандна дејства.²⁸ При томе се настоји искористити лоша економско-социјална ситуација (изазвана и њиховим деловањем) и нестабилно унутрашњеполитичко стање, да би се у јавности СРЈ створио отпор према власти, представа о њеној неспособности да решава питања вођења земље и њеној корумпираности. Наглашава се одговорност власти Србије и СРЈ поводом акција њихових легитимних органа према терористичко-сецесионистичким снагама на Косову и Метохији, подржавају се „реформске“ снаге у земљи и подстиче политички сукоб на релацији Београд – Подгорица, актуелне власти Србије и СРЈ се оптужују за ауторитарност и државну репресију, за доношење закона којима се „гуши аутономија универзитета и слобода медија“, сугерише се грађанству да је „некооперативна позиција званичног Београда“

²⁶ Према М. Радојковићу, у: М. Милутиновић, *Пропаганда у протеклом рату*, излагање на стручној расправи „Психолошко-пропагандни рат“, ЦВШ ВЈ, Београд, 1998. стр. 93.

²⁷ Нови системи медија стварају паралелну слику, „фиктивни свет“, на који јавно мњење и владе држава реагују као да је стваран. Наравно, не одустаје се ни од „класичних“ средстава, тако да се на простору СРЈ примењују: непосредна комуникација, лична и групна, у различитим подручјима и различитим облицима људског интересовања: од слободног дијалога, вица и гласине, преко других неформалних и формалних контаката, до верских секти, астролога, хипнозе и црне магије (човек се користи као средство – преносилац пропагандног садржаја); писани материјали: од поштанске марке, летка и плаката, преко јавних публикација до књижевности и науке; радио и телевизија и с њима компатибилна, аудио-визуелна средства; различити културни садржаји (музика, филм, слике, скулптуре, итд.); пословне и друге комуникације; „Интернет“ и друге сличне мреже великих информативних кућа и др.

²⁸ Њени штетни ефекти данас су најуочљивији у развоју кризе на Косову и Метохији. О томе детаљно: Милан В. Петковић, *Психолошко-пропагандна агресија на СРЈ – Овладавање људским душама*, Војска од 2. 4. 1998. године, стр. 8–9.

основни кривац за пад животног стандарда и опште нестабилно стање у земљи. Настоји се да се становништво доведе у ситуацију да „сумња у све и свакога“, да изражава неповерење и пружа пасиван отпор свом државном руководству, да се покрене на демонстрације, штрајкове, изражавање грађанске непослушности, да одбија извршавање својих обавеза у одбрани земље, итд. Истовремено се спроводи систематско застрашивање, уз настојање да се становништво демотивише за одбрану. Ради тога се акције усмеравају ка деморалисању становништва, ка сламању његове воље за борбом или отпором и, према потреби, ка предочавању погодности „пожељног“ одређивања према неком, најчешће политичком, питању или проблему, а магловитим обећањима и реализацијом политике „штапа или шаргарепе“ настоји се изазвати расцеп и хаос у свим сферама друштвеног живота у СР Југославији. При томе се води брига о ефектима дејстава таквих порука на сопствену јавност и јавност савезника.

У сопственој јавности и јавности савезника ствара се одбојност према СРЈ, посебно према српском народу у Србији,²⁹ манипулише се информацијама о „стању људских и етничких права“ у СРЈ, о стварном карактеру захтева шиптарских политичких партија и њихове продужене руке – терористичке организације на Косову и Метохији, избегава се јасна осуда терористичких акција тзв. ОВК која своје уточиште налази у знатном делу популације косметских Шиптара, оптужује се српска власт „за прекомерну употребу силе“ и, по угледу на начин решавања кризе у бившој БиХ, систематски се реализује „процес стварања оправданих аргумената“ за евентуалну употребу силе у решавању кризе на Косову и Метохији. Све ове поруке почивају на, у сопственој јавности, дуготрајно ствараној представи, о властитој ексклузивности, посебности, „безгрешности“ у међународним односима и оправданости и супремацији свог националног интереса.

Ка неутралној светској јавности шаљу се пропагандне поруке истог карактера као и сопственој јавности, а истовремено се, на погодан начин, упозоравају владе неутралних земаља да, уколико то буде потребно, при доношењу одлука у међународним организацијама, у односу на предложена решења у вези са СРЈ, заузму „конструктиван“, односно кооперативан став.

Процес дискредитације СРЈ тече паралелно на сва три поменута колосека. Заједничке карактеристике поступака који се при томе примењују су: „а) оптужба за недела (злочин); б) хиперболична инфла-

²⁹ У операцијама управљања кризама посебно место заузима метод стварања „нових људских подврста“ – псеудоспецијација. То је оружје психолошког ратовања усмерено ка „искривљавању слике субјекта – појединца или групе/нације пред одабраним аудиторijумом, тако да се субјекат види као мање људска особа или раса, мање вредна људских права, љубазности, схватања или третмана. Ово се предузима ради изолације појединца – групе – нације, чиме се омогућава реализација циљева операције... Очит пример псеудоспецијације јесте претходна Југославија, где су Срби, посебно из БиХ, приказани као геноцидан и неурачуњљив народ“ (Драган Ђукић, *Снаге САД за специјалне операције*, Друга управа ГШ ВЈ, Београд, 1996. године, стр. 7).

ција улога (глорификација властите и минимизација противникове улоге); с) дехуманизација противника; d) поларизација: 'ако није са нама, противник је'; е) позив на божју (међународну) казну, и f) дискредитација (метапропаганда) противникове пропаганде".³⁰ Сваки од ових „кључева ума“ користи масовне медије „како би уморали масовне емоције у масовним друштвима“.³¹ При томе, „замагљивање ситуације“ и неистина се институционализују и уграђују у одговарајуће доктрине и званична правила понашања.³²

Суптилније психолошко-пропагандно деловање у сфери обликовања, односно својеврсног „препарирања“ јавног мњења СРЈ или његовог дела („циљне групе“), реализује се мање агресивним методама, које се не спроводе кампањски, систематичне су и дуге трају. Једна од темељних претпоставки за овакво деловање је монопол у сфери информација који поседују моћне и богате земље Запада.³³ Последице таквог деловања, које је усмерено на придобијање јавности СРЈ и поремећај система вредности, посебно у културолошкој, идеолошкој и образовној сфери, могу бити погубне. Овде је пресудан утицај „независних медија“, разних агенција, фундаменталистичких цркви и верских секти. Зависно од профила носиоца, основни задаци таквог деловања су: одустајање угрожених народа од сопствених аутентичних вредности и прихватање туђих (нпр. амерички начин живота, вредности западне демократије), негирање властитих културних и цивилизацијских достигнућа, потцењивање традиција, посебно културе и традиције и прихватање култа и идеологије материјалног благостања. Деловањем верских секти настоји се психички дезорганизовати што већи број младих људи.³⁴

Под утицајем америчких комерцијалних филмова (али и због немања рационалних одговора на кризу у којој живимо) знатан број младих људи покушава да формира сопствени паралелни, криминалом оивичени „свет“. Традиционалне моралне норме су под снажним ударом западне пропаганде и њиховог начина живота (негативном моралном тренду доприноси лоша економско-социјална ситуација и присиљеност знатног броја људи да се, ради обезбеђења средстава за живот, бави пословима који су на граници дозвољеног). На удару су и тако суптилне

³⁰ Божидар Форца, *Стратегија моћника у новом светском поретку – Инверзија ума и разума*, Војска од 4. 12. 1997. године, стр. 10–11.

³¹ Алвин и Хајди Тофлер, *Рат и антират*, Пандеа, 1998, стр. 195–197.

³² У „Протоколима сионских мудраца“ пише: „Да би се јавно мњење дохватило у руке, треба га довести у недоумицу изношењем са разних страна толико противречних мишљења, све дотле док се Гоји не изгубе у том лавиринту“, што се подудара са америчким доктринарним ставом да се „команданти морају сналазити у условима конфузије и нереда, а да их истовремено морају стварати“ (према: Светозар Радишић, *Неокортикални и тотални рат*, Школа националне одбране, Београд, 1998).

³³ Тиме се онемогућава равноправна размена културних и духовних вредности, а према мањим и сиромашнијим земљама ствара се једносмерна комуникација. Детаљно види: Војислав Мићовић, *Специјални рат и нови светски поредак*, „Дечје новине“, Г. Милановац, 1994. стр. 89–90.

³⁴ Сматра се да у овом тренутку на територији СРЈ делује око 60 различитих верских секти.

категорије унутрашњих кретања и развоја, као што су природни прираштај становништва и посебно, интегритет, статус и ауторитет породице као ембриона људске заједнице, што пресудно утиче на формирање младих људи. Све то, кумулативно, утиче на промену сопственог и прихватање туђих система вредности.

Очекивана резултанта овог комплекса делатности јесте да ментална матрица моћника освоји ум и разум преовлађујућег дела јавности СР Југославије.³⁵ Са становишта одбране посебно је значајно и опасно настојање да се увећају трвења и несагласности између различитих националних, етничких, верских, друштвених, политичких и других формалних и неформалних група у СР Југославији. Ово подручје деловања је и иначе једно од примарних у психолошко-пропагандној делатности, а о његовој ефикасности довољно илустративно говори пример разарања претходне Југославије и актуелна ситуација на Косову и Метохији.

Савремено доба и „ера информатике“ пружили су креаторима новог светског поретка неслушене могућности, а њихови планери користе резултате многих научних области и посебних дисциплина у креирању облика психолошких притисака и пропаганде. Свет је постао „глобално село“ и више нема начина да се физички заштити простор појединих држава од утицаја информација „са стране“.³⁶ Процеси глобализације, који су на сцени, не дозвољавају никоме да се, затворен у свој простор, дистанцира од утицаја окружења. Међутим, утицаји окружења који се не спроводе природном флукутацијом људи, идеја и добара, већ се, због користи земље – интервента, намећу неистинама, полумистинама, манипулацијама и сваковрсним притисцима, налажу, ради очувања слободе људи и државног суверенитета, адекватан одбрамбени одговор целокупног друштва. Питање одбране од деструктивне психолошко-пропагандне делатности³⁷ једно је од кључних одбрамбених питања, не само у актуелном, и иначе за СРЈ тешком времену, већ је то и питање могућности одржања одбрамбене воље, пре свега младих људи, као кључног одбрамбеног ресурса земље у будућности. То је, дакле, дугорочно, стратегијско питање, којим се у различитим облицима морају бавити органи, организације и институције државе и друштва.

Политички притисци – интернационализација унутрашњих питања и „превентивна дипломатија“

Историја односа између држава и других облика организовања људских заједница говори да су се ти односи кретали у простору између две крајности: међусобног уважавања и равноправности (сарадње) и настојања да се наметне властита воља и интерес без уважавања

³⁵ Војидар Форца, *исто*.

³⁶ Наравно, свако такво затварање, и да је могуће, водило би назадовању а не прогресу.

³⁷ Не треба заборавити да је војска један од основних објеката психолошко-пропагандних дејстава, те да савремене армије развијају специјалне саставе којима је психолошко-пропагандно деловање основни задатак.

интереса и воље другог (сукоби). Извесно је да смисао и суштина политике „као вештине могућег“ и јесте у томе да се ове крајности или помире или сведу у границе у којима је коегзистенција различитих људских заједница и могућа и обострано корисна. Установљавање конструктивних политичко-дипломатских односа, у том смислу, и услов су и последица хармоничног развоја и сарадње различитих држава.

Савремени свет је, међутим, далеко од идиличног схватања политике и дипломатије. Светском политичком сценом доминира изразити прагматизам и политичко понашање у складу са старом изреком да је „човек човеку вук“. Актуелне глобалистичке тенденције и политика са позиције силе, уз снажну подршку добрим делом инструментализованих организација колективне и регионалне безбедности, посебно су уперени против независних и „непослушних“ нација и земаља. Сувереност се, као појам и као политичка пракса, напада из свих политичко-дипломатских (и других) оруђа.

Политичко-дипломатски притисци су првенствено, или бар у прво време, тајни, али ако не уроде плодом на сцену ступа јавна дипломатија која жестоко притиска руководство непослушне државе. Паралелно с тим процесом шаљу се одговарајуће „поруке и подстицаји“ према одабраним циљним групама у тој држави (политичким, етничким, верским), чијим се подстицањем на грађанску непослушност, штрајкове и друге облике бунта (и оружаног) против руководства матичне државе остварује својеврстан притисак.

У оквиру политичких притисака најчешће примењиване мере и поступци су: осуда од међународних организација и институција, суспензија или прекид дипломатских односа, наметање и пружање тзв. „добрих услуга“, суспензија или искључење из међународних организација, односно статус тзв. „празне столице“ у одређеној међународној организацији, захтеви и ултиматуми, захтеви за промену устава, захтеви за стварање система власти у складу са интересима великих центара моћи, уцене, изазивање криза и др.³⁸ Ослањајући се на старо политичко-теоријско питање како отклонити или умањити могућност неконтролисаног (и понегде стварно нехуманог) вршења власти, промовисана је синтагма „заштита људских права“. У то име, под неспорним вођством САД и покровитељством УН, у међународним односима развија се снажан покрет, подржан политички, економски, медијски и на сваки други начин, којим се настоји да се реално ограничи суверенитет појединих (не само малих) земаља, створе услови за мешање у њихове унутрашње проблеме и превенцију потенцијалних, како међународних, тако и унутрашњих проблема.

Сматра се природним да моћне земље могу успостављати интересне сфере, те да без релевантне осуде воде политику двоструких стандарда, мешају се у унутрашње ствари других земаља и подржавају

³⁸ Логичан наставак оваквих мера могу бити различити облици неоружаних и оружаних притисака. Тероризам на Косову и Метохији је очити пример за то.

сепаратистичке покрете и снаге. Карактеристична је улога ЕЗ (ЕУ), КЕБС (ОЕБС), НАТО и УН, уз водећу улогу САД и њених сателита – регионалних сила, у развоју југословенске кризе и распаду претходне Југославије, а актуелна су настојања да се проблеми на Косову и Метохији решавају по истом моделу или рецепту.

Школски пример интернационализације унутрашњих питања је управо инволвираност страног чиниоца у кризу на тлу претходне Југославије почетком деведесетих година, која је накнадно прерасла у сецесионистички, међуетнички и верски рат. Страно мешање је отпочело у форми „пружања добрих услуга“, формирањем посредничких група и комисија,³⁹ које су врло брзо, с обзиром на то да, како се и очекивало, актери кризе (републике – чланице СФРЈ) нису могли да постигну договор, почели да намећу решења у складу са својим интересима. Та решења проглашена су званичним, иза њих су стале међународне организације и отпочели су притисци ради њихове примене. То што су та решења била неправична и правно неодржива није битно утицало на крајњу последицу: Србија и Црна Гора, накнадно СРЈ, биле су подвргнуте све снажнијем притиску и гуране у све дубљу изолацију. Међународна осуда и завођење санкција против СРЈ, уз сталну претњу оружаном силом, логично су пратиле такав развој догађаја. Карактеристично је да се у „решавање“ кризе на њеном почетку нису одмах директно укључиле УН, већ су „носиоци прљавог посла“ првобитно били ЕЗ и КЕБС, који (посебно ЕЗ) немају директне надлежности у очувању мира на начин предвиђен Повељом УН. Ту је, међутим, искоришћена могућност, предвиђена Повељом, да се одређени послови, у том смислу, могу поверити некој регионалној организацији.⁴⁰ Тиме су, наравно, широм отворена „врата“ за упад НАТО у процес решавања југословенске (и, вероватно, сваке будуће) кризе, путем наметања, а затим и контроле тако наметнутог мира.

Актуелни проблеми на Косову и Метохији и други потенцијални унутрашњи проблеми СРЈ представљају, свакако, захвалан амбијент, али и ослонац спољним покушајима њихове интернационализације. Земље Запада, Турска, Албанија и земље ОИК пружају неприкривену политичку и (или) материјалну подршку шиптарским сепаратистима и терористима, игноришући при томе елементарне норме које би морале важити у комуникацији међу државама. Посебан пример двоструких стандарда јесте одсуство јасне осуде тероризма, чак и од оних држава

³⁹ У првој половини 1991. године, када је ЕЗ почела да се бави случајем Југославије, у саставу прве групе, тзв. „тројке“ били су министри иностраних послова Италије – Бани де Микелис, Луксембурга – Жак Пос и Холандије – Ханс Ван ден Брук (припремили Брионску декларацију 7. јула 1991. године). Састав „тројке“ се мењао – сваких шест месеци по један члан. Следило је сазивање Мировне конференције о Југославији у Хагу, па Арбитражна (Бадинтерова) комисија, итд.

⁴⁰ Члановима 52. и 53. Повеље УН допушта се формирање „регионалних споразума или установа ради одржавања међународног мира и безбедности“, а предвиђена је и могућност да се Савет безбедности користи њима „ради спровођења принудне мере која се предузима по његовом налогу.“

код којих доминира уверење о припадности ексклузивном клубу родоначелника и предводника борбе против те опаке појаве савременог доба. Извесно је, наравно, да посредовање у виду „пружања добрих услуга“ од међународних организација (ЕУ, ОЕБС), Савезној Републици Југославији не доноси ништа добро. Тзв. Хиров план, који је наметнут као документ – платформа за преговоре државних органа Србије и СРЈ са шиптарским политичким представницима, затим притисци на нашу делегацију на преговорима у Рамбујеу,⁴¹ још су једна актуелна потврда тог сазнања. Све то се мора имати у виду при суочавању са „кризним жариштима“⁴² која могу задесити нашу земљу.

Активности Савета безбедности УН и усвојене резолуције са позивањем на Главу VII Повеље УН, у периоду од 1990. године до данас, говоре да су тим резолуцијама, еластичним тумачењем одредаба садржаних у чл. 39. Повеље УН на основу којих може бити „утврђено постојање претње миру“, у највећем броју случајева санкционисани сукоби – кризна стања унутар појединих држава.⁴³ Дакле, Повељу УН, чији је основни смисао садржан у идеји очувања територијалног интегритета држава спречавањем могуће спољне агресије, Савет безбедности УН данас примењује на разне врсте унутрашњих криза појединих држава, и тиме *de facto* преузима њихове суверене надлежности, односно дерогира и саму Повељу. Ако је већ уочено да Савет безбедности УН поприма све јасније обресе „светске владе“, остаје отворено и спорно (не само филозофско) питање: ко ће контролисати тај орган „коме... моћ даје и привилегију“⁴⁴ да врши „упад“ у суверене послове држава? Друго важно питање, на које до одговора није тешко доћи, своди се на готово априоран став: онај ко има највећу моћ, ко финансира и контролише Савет безбедности УН, логични је, потенцијални и реални носилац интернационализације унутрашњих питања и проблема других земаља. За то већ постоје опробани механизми у виду операција „изазивања криза“, њиховог праћења, односно „контроле“ и операција „наметања мира“ и „очувања мира“.

Појам „превентивна дипломатија“ афирмисан је у Декларацији Првог самита чланица Савета безбедности УН, који је одржан крајем јануара 1992. године. Превентивна дипломатија је требало да омогући приврженост „колективној безбедности, стварању и чувању мира, разоружању и контроли оружја, као и потреби за стварањем глобалног

⁴¹ Том приликом је, у снажној дипломатској иницијативи, прихватајући документ – принципе тзв. Контакт групе, наша делегација избила из руку САД и НАТО „већ виђене“ аргументе о „некооперативности“ и „подривању преговарачког процеса од стране СРЈ“.

⁴² Како ће се у том погледу ствари одвијати, у доброј мери зависи од нас самих. Не треба се заваравати да би се, евентуалним успехом на Космету, тзв. међународна заједница задовољила – притисци би се вероватно наставили.

⁴³ Карактеристичан је период од 1990. до 1993. године: усвојено је 58 резолуција, а осим мера предузетих према Ираку све друге су се односиле на предузимање мера поводом унутрашњих сукоба.

⁴⁴ Обрад Рачић, *ОУН у постхладноратовској ери*, Међународна политика бр. 1034-5, Београд, стр. 4.

система међународних односа“.⁴⁵ Нешто касније, у Агенди за мир, тадашњи генерални секретар УН Бутрос Бутрос Гали је истакао: „Поштовање њеног (мисли на државу, прим. аутора) основног суверенитета битно је за било какав заједнички међународни поредак. Ипак, доба апсолутног и искључивог суверенитета је прошло“.⁴⁶

Пракса функционисања међународних односа и посебно одлучивања о мерама из Главе VII Повеље УН, која је најчешће у функцији интереса сталних чланица Савета безбедности УН,⁴⁷ у комбинацији са оваквим схватањем суверенитета и *ad hoc* дипломатијом, која почива на компромису базираном на односу снага и која, често, нема много везе са правдом и правом, доводи нас до суштине проблема. Наиме, у таквим околностима „превентивна дипломатија“ може да значи само легализацију међународног интервенционизма, односно да све више личи на кажњавање „делинквентних“ народа и држава. Независно од тога, неспорно је да су порекло и изворно значење „превентивне дипломатије“ већ садржани у Повељи и другим програмским документима УН. Применом „превентивне дипломатије“ реafirмисана је идеја о „предупређивању рата и других облика сукобљавања“ и легализовано право на превентивну интервенцију као ново начело односа УН према својим чланицама, па и државама које то нису. То начело је у тесној вези и са интернационализацијом унутрашњих питања држава.⁴⁸ Њиме се обезбеђује „право на интервенцију“ у унутрашње и спољне послове суверених држава већ тада када се оцени да збивања у тој држави „могу да угрозе мир и безбедност у региону“. Ова недовољно прецизна формулација допушта да Савет безбедности УН за сваку нову ситуацију установљава „нове“ критеријуме, па онда није чудно да поједина његова решења личе на „гашење ватре бензином“. То, наравно, није случајно, јер врло често циљ уплитања и „превенције“ великих сила (оличених у Савету безбедности УН) и јесте одржавање стања „контролисане нестабилности“ у којем се њихови интереси најбоље остварују. Због тога, неспорне проблеме које СРЈ има на Косову и Метохији треба сагледавати не само са становишта интереса шиптарске политичке врхушке која настоји да изврши сецесију дела територије Србије и СРЈ већ и са

⁴⁵ Види: Момир Стојковић, *Утврђивање елемената (не)постојања „новог светског поретка“*, излагање на научном скупу „Нови светски поредак и политика одбране СРЈ“, Београд, 1993. године.

⁴⁶ Детаљније види: Обрад Рачић, *Повеља УН и унутрашњи сукоби*, Међународна политика, Београд, 1996. године, бр. 1043, стр. 4.

⁴⁷ У новије време Савет безбедности УН делује на основу промењеног глобалног односа снага, деловањем ванправних елемената, а не због тога што су му уредно спроведеним поступком ревизије Повеље УН дата шира овлашћења. Очито је да је Савет безбедности напустио принцип „легализма“ и „транспарентности“ (одлуке се често припремају, а делом и доносе, тајно), а то сигурно не може да допринесе ни извесности, а камоли сигурности, како ће се СБ УН понашати убудуће. (Детаљније види: Обрад Рачић, *Реформа УН: о потреби поделе „власти“*, Међународна политика бр. 1061, Београд, стр. 35–37).

⁴⁸ То потврђује пример збивања и учешћа страног чиниоца на тлу претходне Југославије и актуелна збивања на Косову и Метохији.

становишта интереса њихових страних ментора.⁴⁹ У вези с тим учача се да се „политиком преседана“ и учешћем у кризама ствара „сам по себи разумљив“ повод за редефинисање улоге међународних организација, посебно НАТО, који је већ успео да подручје свог деловања прошири ван територије земаља чланица, а настоји и да „стратегијом војне патње“ створи себи простор за војно ангажовање и без одлука Савета безбедности Уједињених нација.⁵⁰ Такав приступ треба да омогући моћницима да ефикасније остварују комбиноване политичко-војне притиске, посебно у ситуацијама када, као у случају актуелне ситуације на Косову и Метохији, не иде све у складу са њиховим намерама.⁵¹ То је димензија која даље компликује позицију Србије и СРЈ и отежава реализацију њихових легитимних права на одбрану сопствене територије.⁵²

Колико год да творевина власти и инструментарија твораца „новог светског поретка“ изгледа стабилно, у међународној заједници тихо, али упорно, нараста отпор „прагматички редукованом схватању превентивне дипломатије“. Јединој светској суперсили, чији интереси и јесу исходиште оваквих надлежности Савета безбедности УН, није више ни тако лако, ни тако једноставно, да обезбеди праћење и разумевање своје прагматичне политике утемељене на крајње непоузданим, двозначним стандардима и селективним критеријумима. Концепција одбране СРЈ извесно ће се заснивати на ослањању искључиво на сопствене снаге и тражењу заједничких додирних тачака са интересима других држава, у напору да се, кроз поузданије и правно (и праведно) утемељене критеријуме, сузбије садашње, међународноправно легализовано, насиље над државама које немају „силу заштитницу“ у међународним организацијама.

Економске санкције

Једна од основних карактеристика савременог света је велика међузависност земаља. Због тога су међусобна сарадња, усклађивање

⁴⁹ САД, као носилац „кризног менаџмента“, планира да, инсталирањем снага НАТО на Космету, оствари: даљу експанзију НАТО, истовремену контролу тзв. „зелене трансверзале“ и комуникација из Европе ка северу Африке и Блиском истоку, приближавање Каспијском басену односно границама Руске Федерације, дугорочно спречавање „инсталирања“ руских интереса на Балкану, минимизирање улоге ЕУ у „вођењу европских послова“.

⁵⁰ Извесно је да ће овај „нови стратегијски концепт“ доминирати на предстојећем Самиту НАТО у Вашингтону, у априлу 1999. године. Реално, НАТО је усвајањем „активирајуће наредбе“ (ACTORD) поводом косметске кризе, већ покушао да преузме надлежности СБ УН. Ипак, везивањем овог акта за Резолуцију 1199 СБ УН, НАТО показује да му је стало до каквог-таквог легитимитета свог деловања.

⁵¹ „Подршка“ политичким захтевима тзв. међународне заједнице, односно притисак на СРЈ, остварује се и путем припремљених војних операција „Одлучна снага“ („Determined Force“), у којој би требало да учествују поморске и ваздухопловне снаге НАТО и „Заједнички гарант“ („Joint Guarantor“) – снаге („за извлачење“) за ову операцију, око 1800 људи, распоређених на територији Македоније.

⁵² Иако сада не изгледа тако, извесно је да ни Црна Гора неће бити поштеђена притисака за отцепљење делова њене територије и присаједињење Албанији.

и надопуњавање услов изградње складних и рационалних односа у свим сферама живота људске заједнице, а у привреди је то од највећег значаја. Привредно, односно економско повезивање је неминовност и без њега нема напретка. То је нарочито битно за мање и неразвијене земље које немају ни довољно сировинских ресурса ни потребан технолошки ниво за производњу роба и средстава неопходних за квалитетан живот савременог човека и развој у целини.

Велике и моћне земље давно су уочиле могућност да, путем економских односа, мање земље држе у потчињености или макар одређеном степену зависности. То посебно долази до изражаја у савременим међународним односима. У постојећем односу снага, веће, економски моћније и богатије земље, настоје, знајући колика је и каква економска зависност сиромашнијих земаља, да ове релације искористе за „остваривање сопствених интереса и наметање воље“.⁵³ При томе им иде на руку то што међузависност која проистиче из односа у економској сфери утиче и на остале друштвене односе (политику, право, културу и др.). То је разлог да се економски суверенитет сматра темељним суверенитетом „који предодређује димензије и интензитет испољавања свих видова суверенитета“.⁵⁴ Дакле, велика међузависност земаља и инструменти система међународних економских односа користе се као инструменти спољне политике. Посебно место у томе има спољна трговина. Применом ових спољнотрговинских мера напада се „економска размена једне земље са иностранством, њена природна богатства и укупна економска независност“.⁵⁵ Мере и притисци економским средствима су, притом, усмерени и на човека – појединца и његово политичко расположење и мишљење, али су тежишно усмерени на политичку независност и спољнополитичку оријентацију земље, односно „на земље као државне организације, њихов суверенитет, независност и самосталност“.⁵⁶ У томе се крије и крајњи циљ ових мера, јер, економске мере се ретко предузимају искључиво ради економских циљева. Економске мере предузима, прикривено и јавно,⁵⁷ једна или више држава или међународних организација.⁵⁸ Најчешће коришћене (и јавне и прикривене) економске мере су: ограничења везана за трансфер технологије, условљавање давања кредита, увоза или извоза роба, форсирање трке

⁵³ Милинко Стишовић, *Примена силе у међународним односима*, лекција, Школа националне одбране, Београд, 1996.

⁵⁴ Никола Петровић, *Одбрамбено-економски аспекти трансфера технологије*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990. стр. 25.

⁵⁵ Никола Петровић, *исто*, стр. 18.

⁵⁶ Шире видети: Војислав Мићовић, *Специјални рат и Југославија – примат идеја над силом*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

⁵⁷ Не треба изгубити из вида да: „Примена одређених мера може имати искључиво економски карактер: ограничавање увоза... смањивање дефицита трговинског биланса и степена девизне задужености према иностранству, смањивање извоза...“ Те и такве мере обично се не најављују и сматрају се легитимним. Видети: Никола Петровић, *исто*, стр. 19.

⁵⁸ Вероватно ће ускоро и мултинационалне компаније, користећи доминацију у одређеној области, јавно заводити одређене економске мере, па и санкције према „непослушним“ земљама.

у наоружању, затварање извора снабдевања, изазивање несташица на тржишту, криминалне или тзв. полулегалне активности усмерене на одлив капитала из земље, економска шпијунажа, царине, робне листе и увозно-извозне дозволе, забрана извоза – ембарго, забрана увоза – бојкот, потпуна забрана увоза и извоза – блокада и др.

Последњих година у међународним односима доминира политика и пракса коришћења економских (и других) санкција за наметање решења појединих међународних спорова или проблема, а све чешће су и унутрашња питања и проблеми повод за увођење економских санкција усмерених ка томе да се прихвате решења која намеће тзв. међународна заједница. Институција „економских и других невојних мера за очување и поновно успостављање међународног мира и безбедности“ установљена је чланом 41. Повеље Уједињених нација (УН).⁵⁹ При томе се сматрало да тако схваћена и примењена економска сила представља „први степен“ за примену војне силе предвиђене у члану 42. Повеље.

Индикативно је да, у недостатку прецизније регулативе, Савет безбедности УН сам одређује да ли постоји „угрожавање или нарушавање мира, односно агресија“, што само по себи не би морало бити лоше. Међутим, пракса деловања Савета безбедности, поред формално привилегованог положаја и заштићених виталних интереса његових сталних чланица,⁶⁰ оптерећена је у новије време и политиком „двоструких стандарда“. У том смислу су и економске санкције реално постале већ омиљени елемент примене силе и дисциплиновања „непослушних земаља“ у релацијама и по критеријумима „новог светског поретка“. У досадашњој пракси УН економске санкције су, према више различитих земаља,⁶¹ примењиване у различитим облицима. Најчешће су то биле економске мере ограничења спољнотрговинске размене, односно мере усмерене на забрану економског и другог повезивања и комуницирања са светом.

Свестране економске санкције имају озбиљно дејство на живот и здравље цивилног становништва. Јасно је да се ради о намерном наношењу штете невиним људима (којих је у земљи – жртви, чак иако је политички врх одређене земље „крив“, највише), па је такво понашање „неморални акт“ и „може се упоредити са терористичком мером“. ⁶² Такав вид колективне казне није спојив са начелом индивидуалне одговорности. Појам колективне кривице читавог народа или државе, уведен арбитрарном одлуком једне или више земаља, озваничен одлукама Савета безбедности УН, противан је и изворним принципима и циљевима УН. Оваква инструментализација УН у служби интереса,

⁵⁹ Дакле, овде није коришћен термин „санкције“. Накнадно је, 1979. године, овај појам покушала да дефинише Комисија за међународно право УН у Нацрту чланова о одговорности држава.

⁶⁰ Сада су то САД, Руска Федерација, Кина, Француска и Велика Британија.

⁶¹ Према објављеним подацима под ударом санкција УН нашло се више од 10 земаља.

⁶² Hans Kehler, *Етички аспект санкција у међународном праву*, Међународна политика бр. 1036/95, Београд.

најчешће, једне велике светске силе, даље компромитује улогу УН у савременом свету.

Савезна Република Југославија изложена је економским санкцијама у већем или мањем обиму већ дуже време. Санкције УН заведене против СРЈ поводом босанско-херцеговачке кризе су формално прво суспендоване, а затим укинуте,⁶³ али је још увек на снази тзв. „спољни зид санкција“, који нема утемељење ни у једној резолуцији Савета безбедности УН. Поводом ситуације на Косову и Метохији већ су уведене и нове економске санкције.

Санкције су се до сада показале неефикасним у решавању проблема због којих су уведене, али су земљи, према којој су примењиване, наносиле велике штете.

Извесно је да покретачима увођења санкција према СРЈ циљ и није био правично решење проблема,⁶⁴ већ настојање да се СРЈ и српски народ у Републици Српској што више изнуре и ослабе, како би се лакше могла наметнути сопствена решења, односно „наметнула сопствена воља“. Механизам санкција погодио је све категорије становништва, а грађани СРЈ су се нашли у некој врсти „модерног логора“.⁶⁵ Учинак санкција био је погубан: допринеле су руинираности привреде, паду природног прираштаја становништва, порасту стопе смртности, деградацији интелектуалних делатности, губљењу морала, одласку високообразованог кадра из земље⁶⁶ и др.

Очито је да су економске санкције део једног комплексног, агресивног политичког понашања, усмереног ка рушењу независности и територијалног интегритета, односно „десуверенизацији“ суверених земаља. При томе се влада земље – жртве налази „између чекића и наковња“: спољног притиска у виду санкција и сопственог становништва и дела јавности који, без обзира на то, траже од владе обезбеђење бољег стандарда и услова живота. Не треба изгубити из вида, такође, да земља – жртва под санкцијама не слаби само економски, већ се те последице протежу на науку, технологију, образовање, па и на културу и спорт. Економске санкције стварају плодно тле за сваковрсна тзв. „сналажења“ (послови на ивици законитог), како би се обезбедила елементарна средства за живот, а све то подрива систем вредности и снижава моралне критеријуме и појединца и друштва. Посебно је опасна појава организованог, тешког криминала који се у оваквим ситуацијама неминовно јавља. Све то доприноси повећаној криминализацији друштва, издвајању

⁶³ Уведене су резолуцијама СБ УН бр. 713 из 1991. године, бр. 757 и 787 из 1992. године, бр. 820 из 1993. године, суспендоване су резолуцијом бр. 1022 из 1995. године, а укинуте резолуцијом бр. 1074 из 1996. године.

⁶⁴ У конкретном случају – рат у Босни и Херцеговини.

⁶⁵ Економске санкције биле су праћене и блокадом у таквим областима живота као што су наука, култура, забава, спорт. Детаљније: Зоран Аврамовић, *Да ли ће неправда санкција икада бити осуђена*, лист „Политика“, 14. април 1998. године, Београд.

⁶⁶ Сматра се да је у овом периоду земљу напустило око 200.000 људи, међу њима и значајан број млађих стручњака различитог профила. Из тзв. „одлива мозгова“ неке земље на Западу извлаче велику корист.

мањег слоја богатих и формирању масовног слоја сиромашних, што даље може водити социјалним немирима и стварању све већег јаза између власти и народа. Наравно, у таквим условима тешко функцио-нише тзв. морални закон,⁶⁷ што може имати озбиљне последице на одбрану земље. Посебан проблем је недостатак средстава за финансирање послова одбране, који, чак и у релативно кратком периоду, може изазвати катастрофалне последице по одбрамбену способност земље, што је управо један од кључних циљева иницијатора и креатора санкција.

Запажа се да интензитет политичких притисака на СРЈ поводом ситуације на Косову и Метохији није праћен и „одговарајућом“ економском пресијом. Извесно је да су значајније економске санкције изостале због растућег отпора у свету – све већи број земаља отворено се декларише против такве врсте „комуникација“ у међународним односима,⁶⁸ али и због чињенице да претходни „круг“ санкција није сломио одбрамбену вољу СРЈ. То не значи да су економске санкције одбачене, оне остају већ „проверен“ метод притисака и уцена. Због тога је врло значајно да се у ово време релативног мира даље трага за ефикаснијим решењима, којима би се у највећој могућој мери утицало на спречавање доношења одлуке о санкцијама, а у случају њиховог увођења предупредиле негативне последице које оне носе.

*

* *

Очигледно је да је у односу на нашу земљу на делу вишедимензионална агресија која се, корак по корак, реализује по правилима стратегије ниског интензитета. Реално неповољно геополитичко, војностратегијско и свако друго окружење, проблеми унутрашње политичке стабилности и тешка економска ситуација последица су, највећим делом, досадашњих агресивних настојања великих центара моћи, који су успели да различитим облицима неоружаног угрожавања дестабилизују простор СР Југославије. Тиме је, истовремено, створен погодан амбијент за реализацију даљих агресивних (и неоружаних и оружаних) настојања.

Неоружана агресија и различити облици неоружаног угрожавања безбедности земаља су појаве које се све јасније сагледавају у јавности СР Југославије. Вероватно је излишно питање да ли ће СРЈ убудуће бити изложена (само) неоружаној или (само) оружаној агресији. Очигледно, неоружана агресија је већ на делу, њен континуитет није споран, само се интензитет притисака, према ситуацији и потребама моћника – агресора мења. Неоружана агресија увек претходи оружаној агресији

⁶⁷ „Морални закон“ представља склад између власти и народа, односно беспоговорну спремност народа да следи своје руководство. Види: Сун Цу, *Вештина ратовања*.

⁶⁸ Санкције према СРЈ доносиле су штету и земљама у окружењу. САД је, због инсталирања својих интереса у тим земљама, у извесној мери, уважио ову чињеницу.

и њен је нераздвојни пратилац. Због тога би погрешно било занемаривати ефекте таквих мера, које и јесу усмерене на то да ослабе виталност друштва и државе, односно њене одбране.

Последице различитих облика неоружаног угрожавања су разорне: тзв. бела куга, „одлив мозга“ и сличне негативне појаве и тенденције, систематски и дугорочно, утичу на квантитет и квалитет демографског потенцијала СРЈ, а сиромашење земље и низак друштвени производ не омогућавају значајнија издвајања за одбрану.

Извесно је да ће се неоружани притисци на СРЈ наставити, тим пре што је очито да САД и НАТО нису обезбедили жељени облик политичког и војног присуства на Балкану, посебно на Косову и Метохији. Ради тога ће наставити са обавештајно-субверзивном делатношћу, а најзначајнији сегмент тог деловања треба да буде усмерен на ојачање и подршку терористичким активностима тзв. Ослободилачке војске Косова. Психолошко-пропагандно деловање заузимаће и даље важно место у оркестрираном притиску на СРЈ, иако је, осмишљенијим деловањем наших државних органа, простор за такво деловање унеколико смањен. Уз задржавање постојећег облика економских санкција не треба искључити ни могућност увођења нових модалитета економских притисака на СР Југославију. Извесно је да ће политички притисци, посебно они који долазе од САД и НАТО, бити интензивирани уз могуће, већ у овој фази, проширивање „листе захтева“ и потенцирање питања унутрашњих односа у СРЈ (посебно: однос савезне државе и Републике Црне Горе), статуса Рашке области, „унутрашњих демократских процеса у Србији и СРЈ“ и, у вези с тим, „одрживости“ појединих законских решења (о медијима, о универзитету). У сваком случају, примарни циљ је слабљење позиције СРЈ и обезбеђење одређеног облика протектората над Косовом и Метохијом. Без обзира на актуелне ставове тзв. међународне заједнице, не може се сасвим искључити ни могућност давања подршке независности Косова и Метохије. Коначно, САД и НАТО неће обуставити претње оружаном интервенцијом и настојаће да за то обезбеде „оправдане аргументе“.

Очито је да, у савременим околностима, за успешну одбрану земље није довољно да само Војска Југославије буде спремна да изврши своје задатке. Кључно питање је колико су држава и друштво у целини организовани и оспособљени да ове процесе контролишу, односно да на адекватан начин парирају сталним притисцима у политичкој, економској, психолошко-пропагандној, информативној, обавештајној, културној и свакој другој сфери.